

Ymmärrystä, yksilöllisyyttä ja yksiselitteisyyttä – autismikirjon oppilaan sosiaalisen osallistumisen ja vuorovaikutuksen tukeminen

Artikkelissa käsitellään ensimmäisiä tutkimustuloksia autismikirjon oppilaiden osallisuutta ja vuorovaikutusta koulutovereiden kanssa kouluympäristössä tarkastelevasta Peer Interactions involving Children with Autism Spectrum disorder in inclusive classrooms (PEICAS) -tutkimushankkeesta. Hankkeessa kerättyihin haastattelu- ja havainnointiaineistoihin pohjautuvien tulosten mukaan hyväksyvä ilmapiiri, opettajan luomat selkeät struktuurit sekä yksilöllisyyden huomiointi ovat keskeisiä autismikirjon oppilaan osallistumista ja vuorovaikutusta tukevia tekijöitä.

Tämän lisäksi autismikirjon oppilaiden, heidän oppilastovereidensa kuin koulun henkilökunnankin ymmärryksen lisääminen vuorovaikutuksen ja vuorovaikutustapojen moninaisuudesta olisi tärkeää. Tulosten pohjalta esitetään näkökulmia autismikirjon oppilaiden osallisuutta ja vuorovaikutusta tukevista tekijöistä kouluarjessa.

Teksti Anniina Kämäräinen, Anni Kilpiä, Eija Kärnä

Vuorovaikutuksen tukeminen osallistumisen esteiden purkajana inklusiivisissa luokissa

Suomalaista koulutusjärjestelmää ohjaa tällä hetkellä inklusioperiaate, jossa tavoitteena on, että oppilasta ei erotella toiseen kouluun tai luokkaan esimerkiksi vammaisuuden perusteella (Vitikka ym., 2021). Sen sijaan kaikille oppijoille pyritään tarjoamaan täydet mahdollisuudet osallistua omien oppimisedellytystensä mukaisesti opetukseen ja menestyä opinnoissaan omassa

lähikoulussaan. Inklusiiokehityksen myötä myös autismikirjon oppilaat opiskelevat yhä useammin yleisopetuksen luokissa. Osallisuuden kokemuksen on todettu olevan keskeinen inklusion toteutumista edistävä tekijä (Horgan ym., 2022). Pelkkä fyysinen läsnäolo ei kuitenkaan takaa osallisuutta, vaan tarvitaan osallistumista ja sosiaalista kanssakäymistä tukeva ympäristö.

Inklusiivisen kouluympäristön on kuitenkin havaittu luovan erityisiä haasteita ja jopa esteitä autismikirjon oppilaan osallistumiselle (Falkmer ym., 2012).

Kuvituskuva: Unsplash.

Keskeisinä tekijöinä suurten oppilasryhmien myötä ovat erilaisten aistiärsykkeiden määrän ja voimakkuuden lisääntyminen, mikä vaatii autismikirjon oppilailta enemmän aistikuorman ja käyttäytymisen säätelyä (Horgan ym., 2022). Lisäksi autismikirjon oppilaat saavat vähemmän sosiaalista tukea tyypillisesti kehittyviltä eli neurotyypillisiltä vertaisiltaan (Cridland ym., 2016). Heillä on myös vähemmän vastavuoroisia kaverisuhteita, sillä vertaiset eivät aina koe heitä potentiaalisiksi ystäviksi. Autismikirjon oppilaat kokevat myös neurotyypillisiä vertaisiaan useammin yksinäisyyttä, syrjintää ja kiusaamista vertaisten taholta (Chen & Schwartz, 2012).

Vähäiset kaverisuhteet ja sen myötä vuorovaikutustaitojen harjoittelun puute voivat johtaa ulkopuolisuuden kokemuksiin ja haasteisiin koulun vuorovaikutustilanteissa. Autismikirjon oppilaat kuitenkin toivovat voivansa kuulua vertaisryhmiin ja saavansa edes yhden ystävän koulussa (Bottema-Beutel ym.,

2020). Parhaimmillaan inklusiivisissa luokissa oleminen tukee autismikirjon oppilaan täysivaltaista mahdollisuutta osallistua yhteisiin peleihin, leikkeihin ja vertaistyöskentelyyn (Dillon ym., 2016). Lisäksi vertaisten kanssa toimiminen voi tukea vuorovaikutustaitojen kehittymistä sekä kaikkien oppilaiden ymmärryksen lisääntymistä ihmisten ja vuorovaikutustapojen moninaisuudesta. Autismikirjon ihmisten tapa olla vuorovaikutuksessa voidaan myös nähdä vain erilaisuutena, ei puutteena. He voivat esimerkiksi kokea empatiaa eri asioista kuin neurotyypilliset ihmiset, mikä ei kuitenkaan välttämättä aina näy ulospäin (Crompton ym., 2020).

Inklusiivisen koulun kehittämisessä erityinen huomio tulee suunnata kaikille oppilaille oppimista ja osallisuutta edistävän ympäristön luomiseen. Tutkimuksissa ei kuitenkaan ole kuuluttu tarpeeksi autismikirjon lasten ja aikuisten kokemuksia. Siksi [PEICAS-tutkimushankkeessa](#) yhtenä keskeisenä tavoitteena on tutkia autismikirjon las-

ten ja aikuisten näkemyksiä onnistuneista vuorovaikutustilanteista. Hanke pyrkii näin lisäämään ymmärrystä autismikirjon oppilaiden sosiaalisesta osallisuudesta sekä esittelemään tutkimusperustaisia keinoja osallistumisen ja vuorovaikutuksen tukemiseksi inklusiivisissa luokissa, joissa autismikirjon oppilaat opiskelevat yleisopetuksen ryhmissä ikätovereidensa kanssa.

Hankkeessa kerättiin useita tutkimusaineistoja alakoulujen oppilasryhmistä. Videoaineiston avulla tutkittiin erityisesti oppilaiden myönteistä vuorovaikutusta tukevia tekijöitä. Oppilaiden haastatteluaineiston avulla taas selvitettiin heidän näkemyksiään onnistuneista vuorovaikutustilanteista. Haastattelutilanteissa oppilaiden kanssa keskusteltiin oppitunneilla nauhoitettujen videoiden pohjalta. Aineistoa laajennettiin autismikirjon aikuisten koulukokemuksia, -muistoja ja elämänkulkua käsittelevillä haastattelu- ja kirjoitelma-aineistoilla.

Tässä artikkelissa esitellään kootusti hankkeen ensimmäisiä tutkimustuloksia. Tutkimusaineiston analyysissa on hyödynnetty aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Tuloksia esitellään laajemmin hankkeen kotisivuilla julkaistuissa tutkielmissa ja artikkeleissa.

Hyväksyvä ilmapiiri, struktuuri ja yksilöllisyyden huomiointi tukevat autismikirjon oppilaan osallistumista

Tutkimukseen osallistuneiden 33 autismikirjon aikuisen kokemusten mukaan *kuuluvuuden tunne* oli keskeinen osallisuutta ja vuorovaikutusta tukeva tekijä (ks. myös Pesonen, 2016). Aikuisten

koulumuistoissa kuuluvuuden kokemusta edistivät muun muassa yhteisöllinen ja hyväksyvä ilmapiiri, turvalliset ihmissuhteet, kaikkien pääsy välituntileikkeihin ja peleihin, pieni luokkakoko sekä oppilasryhmän tuttuus ja pysyvyys. Opettaja nähtiin merkittävänä yhteishengen rakentajana. Moni autismikirjon aikuinen oli kokenut merkityksellisenä, että opettaja tarvittaessa ohjasi leikkejä ja puuttui oppilaiden välisiin ristiriitoihin ja kiusaamiseen. Opettajan tuki koettiin tärkeäksi myös aloitteiden teossa sosiaalisten suhteiden luomiseksi, sillä moni autismikirjon aikuinen koki aloitteiden tekemisen haastavaksi. Toisaalta aiemman tutkimuksen valossa yläkoulussa ja lukiossa aikuisilta saatu tuki voi lisätä leimautumista ja kiusaamista, jolloin oppijat voivat pitää tuen huomaamattomuutta tärkeänä (Bottema-Beutel ym., 2020).

Kuuluvuuden kokemusta vahvisti myös kuuluminen erilaisiin oppilaiden muodostamiin ryhmiin, mikä puolestaan tuki kaverisuhteiden syntymistä. Ryhmään pääsyä ja kaverisuhteiden muodostumista edesauttoi samat mielenkiinnon kohteet ja harrastukset vertaisten kanssa, sillä ne helpottivat keskustelun käynnistämistä. Autismikirjon aikuiset kokivat kouluaikaisten vertaissuhteiden olleen merkittäviä oman arjen ja kasvun näkökulmasta. Toisaalta myös käsitys vertaisuudesta tai vertaissuhteiden merkityksestä välituntien aikana saattoi vaihdella. Tulokset osoittivat, että esimerkiksi suhde luonto-objektiin tai vanhempaan ihmiseen voitiin kokea vertaissuhteen kaltaisena merkittävänä suhteenä. Osa puolestaan koki välituntien aikaisen yksinolon myönteisenä ja rauhoittavana

na oman ajan viettämisenä tai mahdollisuutena uppoutua omaan sisäiseen maailmaansa. Heille yksinolo mahdollisti kuormituksen säätelyn.

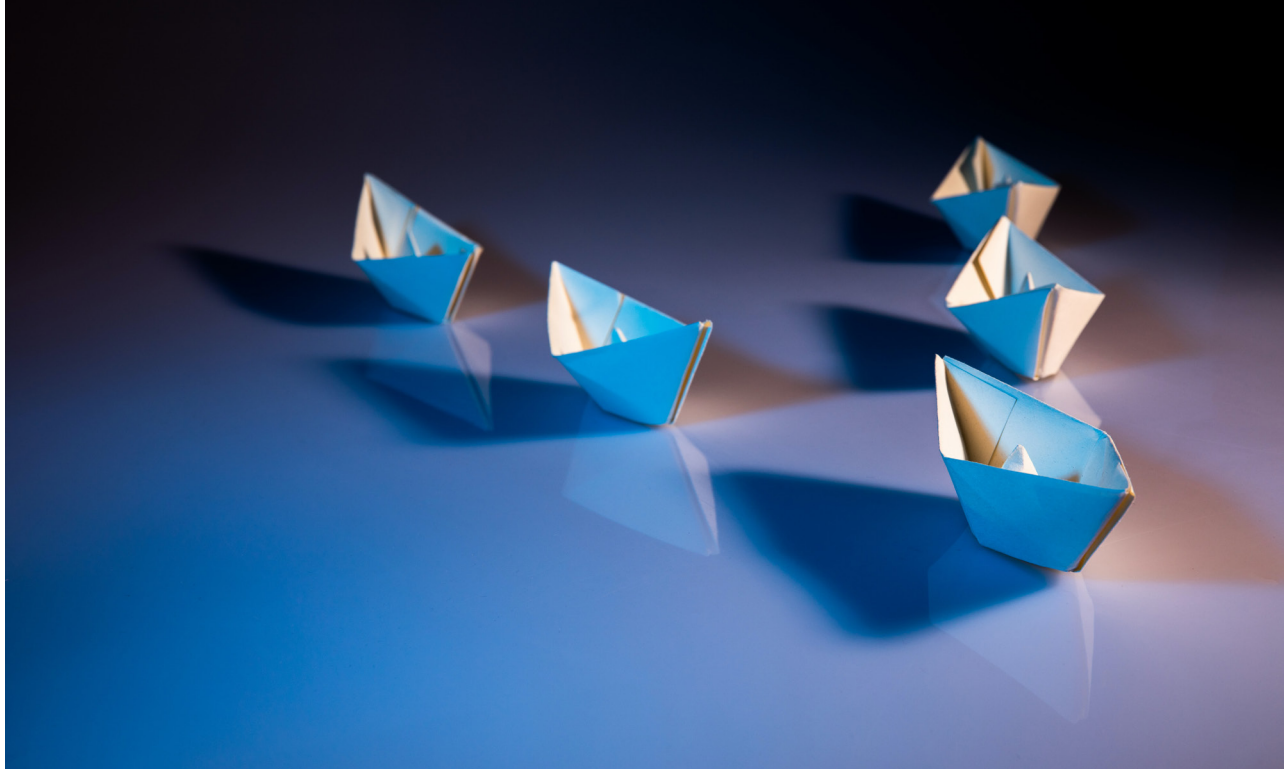
Sekä tutkimukseen osallistuneet autistikirjon aikuiset että oppilaat toivat keskeisesti esille *oppituntien ja välituntien struktuuriin* liittyvien tekijöiden merkityksen osallistumista ja vuorovaikutusta tukevin tekijöinä (ks. myös Hodges ym., 2020). Tällöin oli tärkeää opettajan ohjaava ja vertaistyöskentelyä tukeva toiminta, jolla opettaja tarvittaessa tuki työrauhaa, kaikkien osallistumista sekä ryhmän sisäistä vuorovaikutusta. Ryhmätyöskentelyä edisti selkeä työnjako oppilaiden kesken sekä selväpiirteiset ohjeet, joihin oli mahdollisuus palata työskentelyn aikana. Työnjako ja selkeät roolit ryhmässä vähensivät neuvottelun tarvetta, minkä moni haastateltu autistikirjon aikuinen oli kokenut yhdessä työskentelyä helpottavaksi asiaksi. Myös oppitunneilta kerätyn videoaineiston perusteella autistikirjon oppilaan selkeä rooli, esimerkiksi kirjuriina toimiminen, tuki hänen osallistumistaan työskentelyyn ja vuorovaikutukseen. Osallistumista tuki lisäksi selkeä työskentelytapa; esimerkiksi strukturoitu kynä-papერი-työskentely näytti edesauttavan autistikirjon oppilaan osallistumista. Sen sijaan monia toimintoja mahdollistava ja itsesäätelyä sekä neuvottelua edellyttävä työskentely, esimerkiksi työskentely kannettavien tietokoneiden ja jaetun tiedoston avulla, vaikeutti autistikirjon oppilaan osallistumista ja tarkkaavuuden ylläpitämistä opiskeluvassa asiassa.

Moni haastateltu autistikirjon aikuinen oli kokenut mielekkääksi yhteistoi-

minnalliset ryhmätyöskentelymuodot. Tällöin jokaisella ryhmän jäsenellä oli ollut vastuu yhdestä osa-alueesta, joista muodostettiin yhteinen ryhmätyö. Vertaistyöskentelyyn osallistumista oli edesauttanut myös mahdollisuus toimia omien mieltymysten mukaan, esimerkiksi mahdollisuus valita mieluinen työskentelytapa tai aihe ryhmätyöskentelyssä. Toisaalta osalle aikuisista yksin työskentely oli ollut ainoa mieluisa työskentelymuoto, ja he korostivatkin, että yksin työskentelyyn tulisi tarjota aina mahdollisuus. Oppituntien lisäksi haastatellut autistikirjon aikuiset olivat kokeneet myös välituntileikkien ja -pelien selkeät säännöt sekä ohjatut välituntiaktiviteetit omaa osallistumista tukeviksi tekijöiksi.

Henkilökohtaisten ominaisuuksien ja ympäristön yhteensopivuus oli haastateltujen autistikirjon aikuisten kokemusten mukaan yksi merkittävä osallisuutta ja vuorovaikutusta tukeva tekijä. Autistikirjon aikuiset tunnistivat itsessään ominaispiirteitä, jotka edistivät erilaisiin ryhmiin pääsyä ja vuorovaikutusta. Näitä olivat esimerkiksi aktiivisuus, avuliaisuus, tunnollisuus, sinnikkyys ja kiltteys. Lisäksi rohkeus koettiin ominaisuudeksi, joka mahdollisti omana itsenä toimimisen koulutovereiden kanssa.

Tutkimukseen osallistuneet autistikirjon aikuiset kuvasivat lisäksi laajasti ja eri näkökulmista kokemuksia omien ominaisuuksiensa ja ympäristön välisestä yhteensopimattomuudesta. Kuvauksissa korostuivat omat kielteisiksi koetut piirteet, jotka hankaloittivat osallistumista ja vuorovaikutusta koulutovereiden kanssa sekä aiheuttivat ulkopuolisuuden kokemuksia. Tällaisia

Kuvituskuva: Unsplash.

olivat muun muassa sosiaalisten tilanteiden hahmottamiseen ja sosiaaliseseen toimintakykyyn liittyvät haasteet, joustamattomuus, epävarmuus sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa, aistiherkkyydet, kuormitusherkkyys sekä motoriset haasteet. Monien ominaispiirteiden koettiin vaikuttaneen siihen, että haastatellut autismikirjon aikuiset olivat kokeneet tullessa kiusatuiksi. Huomionarvoista oli, että kaikki haastatellut aikuiset mainitsivat kiusaamisen jossain muodossa. Jos henkilö ei ollut kokenut koulukiusaamista, sitä pidettiin harvinaisena poikkeuksena, josta oltiin erityisen kiitollisia. Tulokset osoittivat, että autismikirjon aikuiset olivat erityisen tiedostavia omista ominaispiirteistään. Kielteinen suhtautuminen ominaisuuksiin näyttää heijastelevan elämän varrella kertyneitä kokemuksia ympäristön kielteisestä suhtautumisesta.

Suurin osa tutkimukseen osallistuneista autismikirjon aikuisista oli saanut diagnoosin vasta aikuisiällä. Diagnoosi

oli koettu usein helpotukseksi, sillä se auttoi ymmärtämään paremmin kielteisiä koulukokemuksia. Osallistujat toivoivat, että koulussa tunnistettaisiin paremmin yksilölliset tarpeet ja että niitä myös tuettaisiin. Erityisesti tyttöjen autismikirjon piirteitä ei välttämättä ollut tunnistettu, mikä voi selittyä muun muassa autismikirjon tyttöjen piirteiden erilaisuudella poikien piirteisiin verrattuna. Toisaalta aiempien tutkimusten mukaan autismikirjon tytöt ovat myös taipuvaisempia piilottaamaan omia ominaispiirteitään sosiaalisissa tilanteissa sekä mukautumaan sosiaaliseen ympäristöönsä, mikä vaikeuttaa piirteiden tunnistamista (ks. esim. Kanfischer ym., 2017). Myös useat PEICAS-hankkeen tutkimukseen osallistuneet naiset kertoivat kokemuksia pyrkimyksistään välttää autismityypillistä käyttäytymistä sekä omaksua luokkatovereidensa toiminta- ja puhetapoja. Aiemman tutkimuksen mukaan autismikirjon ihmiset voivat kokea mukautumisen hyödylliseksi selviyty-

miskeinoksi. Pitkään jatkuessa sen on kuitenkin havaittu aiheuttavan kuormittumista, uupumista ja masennusoireilua (Cage & Troxell-Whitman, 2019). Siksi koulun aikuisten tulisi herkistyä mahdollisen sosiaalisen mukautumisen tunnistamiseksi.

Käytänteitä autismikirjon oppilaan osallistumisen ja vuorovaikutuksen tukemiseksi

Autismikirjon aikuiset ehdottivat useita osallistumista ja vuorovaikutusta edistäviä tekijöitä, joihin koulun henkilökunnan tulisi kiinnittää huomiota. Erityisen keskeisenä pidettiin niin autismikirjon oppilaiden, heidän koulutovereidensa kuin opettajienkin tietämyksen lisäämistä vuorovaikutuksen moninaisuudesta ja yksilöille ominaisista vuorovaikutustavoista. Moni haastateltu autismikirjon aikuinen koki tärkeäksi myös tutkitun tiedon soveltamisen käytäntöön. Tutkimusperustaisesta tiedosta yhtenä esimerkkinä on osallisuuden lisäämiseen tähtäävät, koko koulun toimintaan kohdistuvat interventiot (ks. esim. Hodges ym., 2021).

Autismikirjon aikuiset korostivat myös erilaisten vuorovaikutustapojen sanoittamista. Eräs haastateltu kuvasi sanoittamisen tärkeyttä seuraavasti:

Näin aikuisena olen huomannut, että minulle on ollut suuresti hyötyä siitä, että joku on selittänyt, millä tavalla esimerkiksi ekstrovertit neurotyypilliset kokevat sosiaaliset tilanteet muiden neurotyypillisten kanssa. Tällaiset asiat ovat ihmisille usein niin itsestään selviä, ettei nii-

tä pureta auki missään. Mielipiteeni on, että autismikirjolaiselle näiden neurotyypillisten välillä syntyvien vuorovaikutusten auki selittämistä on paljon enemmän hyötyä kuin siitä, että esim. treenataan silmiin katsomista, koska silmiin katsominen on normaalia. (K 1)

PEICAS-hankkeen ensimmäisten tulosten pohjalta on koottu käytänteitä, joiden avulla voidaan tukea autismikirjon oppilaan osallisuutta, osallistumista ja vuorovaikutusta eri kouluasteilla:

- a) autismikirjon oppilaan ymmärryksen lisääminen ja vuorovaikutuksen tukeminen sanoittamalla erityisesti neurotyypillisten oppilastovereiden erilaisia vuorovaikutustapoja
- b) koulun henkilökunnan ja oppilastovereiden tietämyksen lisääminen vuorovaikutukseen liittyvistä tekijöistä, esimerkiksi autismikirjon ihmisen kuormittumis- ja mukautumistaipumuksista, ja keinoista niiden huomioimiseksi
- c) vertaistyöskentelyn tukeminen selkeiden ja jatkuvasti näkyvillä olevien ohjeiden, selkeän työnjaon ja tarvittaessa opettajan ohjauksen avulla
- d) kaverisuhteiden muodostumisen ja ylläpitämisen tukeminen
- e) kiinnostuksen osoittaminen sekä herkkyyys ja sensitiivisyys yksilöllisten ominaisuuksien tunnistamiseksi ja niiden tukemiseksi

Lähteet

Bottema-Beutel, K., Cuda, J., Kim, S. Y., Crowley, S. & Scanlon, D. (2020). High school experiences and support recommendations of autistic youth. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 50(9), 3397–3412. High School Experiences and Support Recommendations of Autistic Youth | SpringerLink

Cage, E. & Troxell-Whitman, Z. (2019). Understanding the reasons, contexts and costs of camouflaging for autistic adults. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 49(5), 1899–1911. <https://doi.org/10.1007/s10803-018-03878-x>

Crompton, C. J., Hallett, S., Ropar, D., Flynn, E. & Fletcher-Watson, S. (2020). “I never realised everybody felt as happy as I do when I am around autistic people”: A thematic analysis of autistic adults’ relationships with autistic and neurotypical friends and family. *Autism*, 24(6), 1438–1448. <https://doi.org/10.1177/1362361320908976>

Dillon, G. V., Underwood, J. D. M. & Freemantle, L. J. (2016). Autism and the UK secondary school experience. Focus on *Autism and Other Developmental Disabilities*, 31(3), 221–230. <https://doi.org/10.1177/1088357614539833>

Falkmer, M., Granlund, M., Nilholm, C. & Falkmer, T. (2012). From my perspective: Perceived participation in mainstream schools in students with autism spectrum conditions. *Developmental Neurorehabilitation*, 15(3), 191–201. <https://doi.org/10.3109/17518423.2012.671382>

Hodges, A., Cordier, R., Joosten, A. & Bourke-Taylor, H. (2021). Closing the gap between theory and practice: Conceptualisation of a school-based intervention to improve the school participation of primary school students on the autism spectrum and their typically developing peers. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 52(7), 3230–3245. <https://doi.org/10.1007/s10803-021-05362-5>

Hodges, A., Joosten, A., Bourke-Taylor, H. & Cordier, R. (2020). School participation: The shared perspectives of parents and educators of primary school students on the autism spectrum. *Research in Developmental Disabilities*, 97, 103550–. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2019.103550>

Horgan, F., Kenny, N. & Flynn, P. (2022). A systematic review of the experiences of autistic young people enrolled in mainstream second-level (post-primary) schools. *Autism*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1177/13623613221105089>

Kanfiszer, L., Davies, F. & Collins, S. (2017). “I was just so different”: The experiences of women diagnosed with an autism spectrum disorder in adulthood in relation to gender and social relationships. *Autism*, 21(6), 661–669. <https://doi.org/10.1177/1362361316687987>

Pesonen, H. (2016). *Sense of belonging for students with intensive special education needs: An exploration of students' belonging and teachers' role in implementing support*. Doctoral thesis. University of Helsinki. Research Report 380.

Loput lähteet saatavissa ensimmäiseltä kirjoittajalta.

Kirjoittaja

Anniina Kämäräinen
KT, tutkijatohtori, Itä-Suomen yliopisto
anniina.kamarainen(at)uef.fi

Kirjoittajan kuva: Varpu Heiskanen.

Kirjoittaja

Anni Kilpiä
PsM, nuorempi tutkija, Itä-Suomen yliopisto
anni.kilpia(at)uef.fi

Kirjoittajan kuva: Varpu Heiskanen.

Kirjoittaja

Eija Kärnä
KT, erityispedagogiikan professori, Itä-Suomen yliopisto
eija.karna(at)uef.fi

Kirjoittajan kuva: Varpu Heiskanen.